

3. Η αίσθηση του υποκειμενικού εαυτού (7ος – 12ος μήνας)

- το μοίρασμα της εστίας της προσοχής (π.χ. συναισθηματική αναφορά, δείξιμο)
- το μοίρασμα των προθέσεων επικοινωνίας (π.χ. απαιτήσεις)
- το μοίρασμα των συναισθηματικών καταστάσεων (πείραμα των MacKain et al., 1985)
Συναισθηματική συνήχηση ή εναρμόνιση
(ταίριασμα έντασης, χρονική σύμπτωση, σχήμα)
- Διωποκειμενικότητα

Ας ξαναθυμηθούμε τις αρχικές ερωτήσεις

- ◎ (Stern 1985, σελ. 3): "Πως βιώνουν τα βρέφη τους εαυτούς τους και τους άλλους; Υπάρχει εξ αρχής κάποιος εαυτός, ή κάποιος άλλος, ή κάποιο αμάλγαμα των δύο; Πως ενοποιούν τους ξεχωριστούς ήχους, κινήσεις, αγγίγματα, όψεις και αισθήματα προκειμένου να μορφοποιήσουν ένα όλο πρόσωπο; Ή αυτό το όλο γίνεται αντιληπτό άμεσα; Πως βιώνουν τα βρέφη κοινωνικά γεγονότα όπως το «να είσαι μαζί» με έναν άλλο; Πως το «να είναι μαζί» απομνημονεύεται, ή ξεχνιέται, ή αναπαριστάται νοερά; Πως μεταβάλλεται η εμπειρία των σχέσεων καθώς προχωρά η ανάπτυξη; Εν ολίγοις, τι είδους διαπροσωπικό κόσμο ή κόσμους δημιουργεί το βρέφος;".

- Στην μελέτη της βρεφικής ανάπτυξης εισάγει την έννοια της διυποκειμενικότητας ο Colwyn Trevarthen στα τέλη της δεκαετίας του '70 (Trevarthen 1979; Trevarthen & Hubley, 1978).
- Στο έργο του Trevarthen, η διυποκειμενικότητα χρησιμοποιείται καταρχήν περιγραφικά για να προσδιορίσει τους τρόπους με τους οποίους αναπτύσσεται η αλληλόδραση και η επικοινωνία του βρέφους με άλλα πρόσωπα (πρωτογενής και δευτερογενής διυποκειμενικότητα) κατά τον πρώτο χρόνο της ζωής του.
- Ο νους θεωρείται έμφυτα προικισμένος με κίνητρα για επικοινωνία και μοίρασμα με άλλα πρόσωπα. Το βρέφος, θεωρείται έτοιμο, ήδη τουλάχιστον από την γέννηση, για να εμπλακεί σε σχέσεις πρόσωπο με πρόσωπο με τους σημαντικούς άλλους του περιβάλλοντός του.
- Επιπρόσθετα, αυτά τα έμφυτα ήδη κινήτρων που προικίζουν τον οργανισμό με μια ετοιμότητα για αμοιβαία επικοινωνία, καθοδηγούν και καθορίζουν την ίδια την ανάπτυξη και την είσοδο του βρέφους στον πολιτισμό (όπως το θέτει ο ίδιος). Για τον Trevarthen, χωρίς διυποκειμενική επικοινωνία δεν μπορεί να υπάρξει ανάπτυξη.

- Ο Stern υιοθετεί επιλεκτικά, μόνο την έννοια της δευτερογενούς διυποκειμενικότητας, την οποία και ορίζει ως την μόνη "πραγματική διυποκειμενικότητα", που είναι κατεξοχήν ανθρώπινη (1985, σελ.134-135).
- Οι Huble & Trevarthen (1979) ονόμασαν δευτερογενή διυποκειμενικότητα, το συνδυασμό του μοιράσματος, μεταξύ του βρέφους και ενός άλλου προσώπου, της προσοχής και της δράση επί της χρήσης των αντικειμένων με την άμεση δυαδική επικοινωνία.
- Τα βρέφη μπορούν πια (από τον 9ο περίπου έως τον 14ο μήνα) να κατανοήσουν ότι τα αντικείμενα μπορεί να έχουν διαθεσιμότητα, χρήσεις, ενδιαφέρον για ένα άλλο πρόσωπο και με διαφορετικό τρόπο από ότι για τα ίδια (Trevarthen, 1987, 1992).
- Μπορούν, επίσης, να αναπαράγουν τις χρήσεις και τα συναισθήματα που εκφράζουν άλλα πρόσωπα για τα αντικείμενα, ή για διάφορες καταστάσεις.
- Βασικό χαρακτηριστικό, επομένως, της δευτερογενούς διυποκειμενικότητας είναι ότι το βρέφος μπορεί πια να κατανοήσει ή να αισθανθεί ότι ο άλλος είναι ένας διακριτός εαυτός με τον οποίο μπορεί να έχουν διαφορετικές προοπτικές πάνω στην πραγματικότητα, τις οποίες όμως μπορούν να μοιραστούν. Αυτό ακριβώς είναι το κριτήριο βάσει του οποίου, ο Stern, την ονομάζει πραγματική διυποκειμενικότητα.

- *"Η διυποκειμενική σχεσιακότητα οικοδομείται πάνω στο θεμέλιο της πυρηνικής-σχεσιακότητας. Η πυρηνική-σχεσιακότητα αποτελεί, εξαιτίας της εδραίωσης της σωματικής και αισθητηριακής διάκρισης του εαυτού και του άλλου, την αναγκαία προϋπόθεση, εφόσον δεν έχει νόημα το μοίρασμα υποκειμενικών εμπειριών παρά μόνο αν αφορά μια συναλλαγή που συμβαίνει στον ορίζοντα της εγγύησης ενός ευδιάκριτου και ξεχωριστού εαυτού και ενός άλλου"* (Stern 1985, σελ. 125).
- Τι είναι αυτό που διακρίνει, λοιπόν, την αίσθηση ενός πυρηνικού εαυτού, από την αίσθηση του υποκειμενικού εαυτού, η οποία ανοίγει την δυνατότητα για διυποκειμενικότητα;
- Το ότι η σωματική αίσθηση ενός ενιαίου και διακριτού εαυτού, συμπληρώνεται από την "ανακάλυψη" των "υποκειμενικών νοητικών καταστάσεων -αισθήματα, κίνητρα, προθέσεις- που κρύβονται πίσω από τα σωματικά συμβάντα του πεδίου της πυρηνικής-σχεσιακότητας" (Stern 1985, σελ. 27).

- Πρόκειται για ένα "κβαντικό άλμα", όπως το περιγράφει, που επιτρέπει πλέον, το "διάβασμα", το ταίριασμα και την εναρμόνιση με τις υποκειμενικές νοητικές καταστάσεις άλλων προσώπων.
- Επίσης, φέρνει στο προσκήνιο ως μείζον θέμα, που αφορά κυρίως τους γονείς, την κοινωνικοποίηση της υποκειμενικής εμπειρίας του βρέφους.
- Το βαθμό, τα είδη, τους τρόπους και τις συνέπειες του μοιράσματος του ιδιωτικού κόσμου της εσωτερικής εμπειρίας, δηλαδή τι μπορεί να τοποθετηθεί εντός "και τι εκτός του πεδίου της κατά τα κοινά αναγνωριζόμενης ως ανθρώπινης εμπειρίας" (Stern 1985, σελ. 126).

- Ο Stern, επομένως, θεμελιώνει την δυνατότητα για διυποκειμενική αλληλόδραση, στην ανακάλυψη και διάκριση ενός νοητικού, ψυχολογικού, υποκειμενικού πεδίου, δίπλα σε αυτό της σωματικής πράξης, της ορατής συμπεριφοράς.
- Για να περιγράψει αυτό το αναπτυξιακό άλμα, παραθέτει την ακόλουθη φράση των Trevarthen & Hubley (Stern 1985, σελ. 134): "διάκριση ενός συνεκτικού πεδίου προθετικότητας".
- Δηλαδή, ενός διακριτού πεδίου, όπου πλέον το βρέφος και ο επικοινωνιακός του σύντροφος δεν μοιράζονται μόνο τις προθέσεις τους σχετικά με τον κόσμο, αλλά μοιράζονται και επικοινωνούν αποκλειστικά σχετικά με αυτές.
- Γι' αυτό και περιγράφει το μοίρασμα της προσοχής, των προθέσεων και των συγκινήσεων ως, δια-προσεκτικότητα (inter-attentionality), δια-προθετικότητα (interintentionality) και δια-συγκινησιακότητα (interaffectivity), αντίστοιχα.

- Η πρωτοτυπική μορφή διυποκειμενικότητας είναι η συγκινησιακή εναρμόνηση (affect attunement): το διατροπικό συνταίριασμα της αισθητής ποιότητας μιας συγκινησιακής κατάστασης μεταξύ δύο προσώπων, χωρίς την ακριβή μίμηση της συμπεριφορικής έκφρασης της εν λόγω εσωτερικής κατάστασης.
- Για να υπάρξει μια διυποκειμενική ανταλλαγή μιας συγκίνησης, η ακριβής μίμηση δεν επαρκεί. Μέσω της μίμησης, όταν αναπαράγεται η ακριβής συμπεριφορά, δεν υπάρχει κανένας λόγος για το βρέφος να υποθέσει ότι ο επικοινωνιακός του σύντροφος βιώνει ένα ανάλογο συναίσθημα με το δικό του. Για να γίνει αυτό θα πρέπει:
 - Α. ο γονέας να μπορέσει να διαβάσει τη στη συγκινησιακή κατάσταση του βρέφους από τη φανερή συμπεριφορά του.
 - Β. να εκτελέσει μια συμπεριφορά που δεν αποτελεί ακριβή μίμηση, αλλά όμως που να αντιστοιχεί με κάποιο τρόπο στην φανερή συμπεριφορά του βρέφους.
 - Γ. το βρέφος θα πρέπει να είναι ικανό να διαβάσει την αντιστοιχούσα γονεϊκή απόκριση ως να αφορά την δική του αρχική συγκινησιακή εμπειρία και όχι ως να αποτελεί απλώς μίμηση της συμπεριφοράς του.

- A ten-month-old girl finally gets a piece in a jig saw puzzle. She looks toward her mother, throws her head up in the air, and with a forceful arm flap raises herself partly off the ground in a flurry of exuberance. The mother says "YES, thatta girl." The "YES" is intoned with much stress. It has an explosive rise that echoes the girl's fling of gesture and posture.

- Η συγκινησιακή εναρμόνιση, στοχεύει στο μοίρασμα μιας εσωτερικής συγκινησιακής ποιότητας (που βρίσκεται πίσω από την φανερή συμπεριφορά) μέσω μιας αναλογικής ή μεταφορικής μίμησης, καθώς το ένα μέλος του επικοινωνιακού ζεύγους συνταιριάζει την αισθητή ποιότητα της συμπεριφοράς του άλλου μέσω μιας διαφορετικής αισθητηριακής τροπικότητας.
- **Τρία στοιχεία της συμπεριφοράς συνταιριάζονται μεταξύ των δρώντων συντρόφων, η ένταση της κίνησης, η χρονικότητα και η μορφή της.**
- Το αποτέλεσμα, ο Stern, το ονομάζει **διαπροσωπική κοινωνία** (interpersonal communion), εφόσον στόχος είναι το μοίρασμα της εμπειρίας του άλλου, και όχι η μεταβολή ή η τροποποίηση του τι ο άλλος κάνει ή πιστεύει. Το δεύτερο αποτελεί χαρακτηριστικό της επικοινωνίας, οποία ορίζεται ως η ανταλλαγή ή μετάδοση πληροφοριών, με στόχο την μεταβολή των πεποιθήσεων ή της δράσης του άλλου (Stern, 1985).

- Η συγκινησιακή εναρμόνιση επιτελεί δύο ακόμη σημαίνοντες αναπτυξιακούς ρόλους:
- Α) κοινωνικοποιεί την προσωπική εμπειρία του βρέφους. *"Είναι ξεκάθαρο ότι η διαπροσωπική κοινωνία, όπως διαμορφώνεται μέσω της εναρμόνισης, θα παίξει σημαντικό ρόλο στο να καταφέρει να αναγνωρίσει το βρέφος ότι οι εσωτερικές συγκινησιακές καταστάσεις αποτελούν μορφές της ανθρώπινης εμπειρίας που δύνανται να μοιραστούν μεταξύ των ανθρώπων. Εξίσου αληθεύει και το αντίστροφο: οι συγκινησιακές καταστάσεις που δεν θα αποτελέσουν ποτέ το αντικείμενο εναρμόνισης, θα βιωθούν μοναχικά και απομονωμένα από το διαπροσωπικό πλαίσιο της κοινωνήσιμης εμπειρίας. Αυτό που διακυβεύεται δεν είναι τίποτα λιγότερο από τη μορφή και την έκταση το κοινωνήσιμου εσωτερικού σύμπαντος"* (Stern 1985, σελ. 152).
- Το σύνορο ανάμεσα στην κοινωνική και την ατομική εμπειρία, ανάμεσα στο κοινό και το ιδιωτικό είναι μεταβλητό και παράγεται θετικά μέσα από τις ίδιες τις διεργασίες μοιράσματος ή αποκλεισμού. Ο μοιρασμένος χώρος των συγκινήσεων συγκροτεί και το πεδίο όπου επιτελείται η πολιτισμική εμφάνιση του βρέφους (Stern, 2000). Αποτελεί, το "κοινό αλφάβητο" από το οποίο οι πολιτισμοί φτιάχνουν διαφορετικές προτάσεις (Stern 2000).

- Β) Η συγκινησιακή εναρμόνιση προετοιμάζει και το δρόμο για την είσοδο στη γλώσσα:
- *"Μια εναρμόνιση συνιστά μια ανάπλαση, μια αναδιατύπωση μιας υποκειμενικής κατάστασης. Χειρίζεται την υποκειμενική κατάσταση ως το αναφερόμενο και την φανερή συμπεριφορά ως μία από τις πολλαπλές δυνατές εκδηλώσεις ή εκφράσεις του αναφερόμενου. [...] Κάθε εκδήλωση λειτουργεί σε κάποιο βαθμό υποκαθιστώντας, ως ένα αναγνωρίσιμο σημαίνον μιας κοινής εσωτερικής κατάστασης. Επομένως, η εναρμόνιση αναπλάθει τις συμπεριφορές δια μέσου της μη λεκτικής μεταφοράς και αναλογίας. Αν κανείς φανταζόταν μια αναπτυξιακή πορεία ξεκινώντας από την μίμηση και φτάνοντας διαμέσου της αναλογίας και της μεταφοράς ως το σύμβολο, ετούτη η περίοδος που διαμορφώνεται η αίσθηση του υποκειμενικού εαυτού παρέχει την εμπειρία της αναλογίας με τη μορφή των εναρμονίσεων, που αποτελεί ένα ουσιαστικό βήμα προς τη χρήση των συμβόλων..."*
(Stern 1985, σελ. 161).

- Η υποκειμενικότητα για τον Stern, αναφέρεται σε έναν ιδιαίτερο τρόπο ή αίσθηση να έχεις έναν εαυτό και να σχετίζεσαι με τους άλλους.
- Ακριβώς γι αυτό το λόγο, στον νέο πρόλογο της δεύτερης έκδοσης, ο Stern (2000, σελ. xxii) μετονομάζει την αίσθηση του υποκειμενικού εαυτού σε **αίσθηση του διυποκειμενικού εαυτού**.
- Η αίσθηση ενός υποκειμενικού - διυποκειμενικού εαυτού, αναδύεται μόνον, όταν το βρέφος και το πρόσωπο με το οποία αλληλοδρά, μοιράζονται τις συγκινήσεις ζωτικότητας, τις προθέσεις, την προσοχή. Όταν δηλαδή, εναρμονίζονται σε σχέση με την ποιότητα μιας εμπειρίας και όχι (αποκλειστικά) το περιεχόμενο.
- Εδώ πλέον ανοίγει ο χώρος της μεταφορικής σκέψης, του νου, και ανοίγει η πόρτα της εισόδου στο συμβολικό νόημα. **Το μοίρασμα της σχέσης με τον κόσμο, και όχι απλώς του κόσμου**. Το πώς στο οποίο συνεχώς αναφέρεται ο Stern, που δεν δίνεται στην αντικειμενική αισθητηριακή εμπειρία, αλλά αναδύεται από την αναλογική εναρμόνιση των σχέσεων με τον κόσμο μεταξύ δύο υποκειμένων.

4. Η αίσθηση του λεκτικού εαυτού (15ος-18ος μήνας και μετά)

- Η εμφάνιση της γλώσσας αυξάνει την αφηγηματική ικανότητα, επεκτείνει την προσωπική εμπειρία, και την αμοιβαία δημιουργία νοήματος, αλλά και αντικειμενικοποιεί την εαυτό, επιφέρει ένα διχασμό ανάμεσα στον άμεσα βιωμένο εαυτό των 3 προηγούμενων αισθήσεων και στο λεκτικά αναπαριστάμενο, απρόσωπο και αφηρημένο εαυτό.
- Το βρέφος μπορεί να αντιλαμβάνεται και να αναφέρεται στον εαυτό του ως μια εξωτερική και αντικειμενική οντότητα.
- Το ότι το βρέφος αρχίζει να έχει μια αντικειμενική άποψη του εαυτού προέρχεται από την μελέτη 3 φαινομένων:
 - Α) η συμπεριφορά μπροστά στον καθρέφτη
 - Β) η ενσυναίσθηση
 - Γ) η χρήση ονομάτων και αντωνυμιών που αναφέρονται στον εαυτό, και η έναρξη σταθεροποίησης της ταυτότητας του φύλου
- **Η γλώσσα προσφέρει και στερεί κάτι από τον εαυτό ?!**

Τι προσφέρει?

- Επέκταση της επικοινωνίας & του μοιράσματος
- Μύηση στην κουλτούρα – πολιτισμό
- Αφήγηση – αυτεπίγνωση – αυτοβιογραφία
- Αναστοχασμό – διαφοροποίηση - φαντασία

- Διάσπαση της ενότητας του εαυτού?
- Αναπαριστά η γλώσσα επαρκώς (συνολικά – σφαιρικά) το βίωμα?
- Επεκτείνει ή περιορίζει την αντίληψη του εαυτού?
- Συμβάλλει ή όχι στην επέκταση του εαυτού?
- Διευκολύνει ή περιπλέκει την διαπροσωπική επικοινωνία?